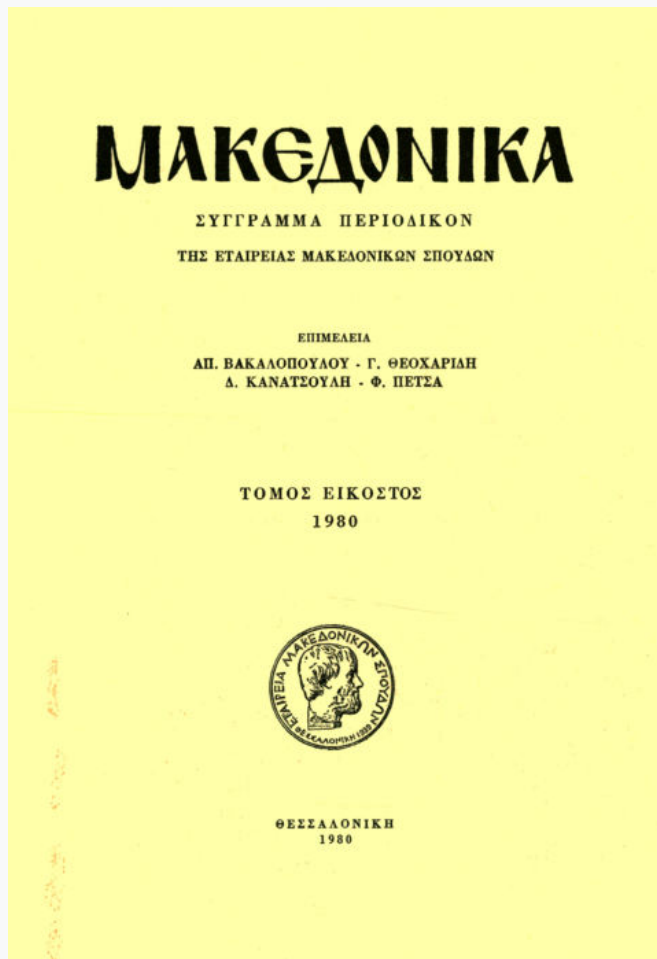

Μακεδονικά

Τόμ. 20, Αρ. 1 (1980)

Η θέση της αρχαίας Μακεδονικής κώμης Νίκης

Δημήτρης Κ. Σαμσάρης

doi: [10.12681/makedonika.415](https://doi.org/10.12681/makedonika.415)

Copyright © 2015, Δημήτρης Κ. Σαμσάρης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Σαμσάρης Δ. Κ. (1980). Η θέση της αρχαίας Μακεδονικής κώμης Νίκης. *Μακεδονικά*, 20(1), 487–489.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.415>

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗΣ ΚΩΜΗΣ ΝΙΚΗΣ

Σε μιὰ λατινική ἀναθηματική ἐπιγραφή πού βρέθηκε, πρὶν ἀπὸ ἐξήντα περίπου χρόνια σὲ ἱερὸ τῆς Γαζωρίας Ἀρτεμης κοντὰ στὸ χωριὸ Κοκκινόγεια (Κουμπάλιστα) Δράμας, ἀναφέρονται οἱ *vici* *Nicaenses*¹. Τὸ ἔθνικὸ αὐτὸ ὄνομα πλουτίζει τὶς γνώσεις μας σχετικὰ μὲ τὴν ἀρχαία τοπωνυμολογία τῆς Μακεδονίας, γιατί προϋποθέτει τὴν ὑπαρξὴ κώμης, ἀγνωστικῆς ἀπὸ ἄλλες πηγές, πού ὀνομαζόταν *Nikea* ἢ *Nicaia* (;)² (λατ. *Nica(e)*)³. Ἐξαιτίας τῆς ἔλλειψης σχετικῶν στοιχείων ἡ θέση τῆς κώμης αὐτῆς δὲν ἔχει ταυτιστεῖ ἀκόμη ἀπὸ τὴν τοπογραφικὴ ἔρευνα. Ἐχῶ ὁμως τὴ γνώμη ὅτι τὸ ὄνομά της τὸ διέσωσε τὸ σημερινὸ χωριὸ *Νικήσιανη*, πού βρίσκεται στοὺς ΒΑ πρόποδες τοῦ Παγγαίου. Στὸ συμπέρασμα αὐτὸ μᾶς ὀδηγεῖ ἡ ὁμοιότητα τῶν δυὸ τοπωνυμίων, πού δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι συμπτωματικὴ, καθὼς καὶ τὸ γεγονός ὅτι τὸ χωριὸ εἶχε τὸ ἴδιο ὄνομα καὶ στὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας. Ἔτσι, εἶναι πολὺ πιθανὸ ὅτι ὁ ἀρχαῖος τύπος τοῦ ὀνόματος *Nikea* μετατράπηκε σὲ *Νικήσιανη* κατὰ τὴ βυζαντινὴ ἐποχὴ⁴. Ἴσως μάλιστα ὁ ἐνδιάμεσος τύπος στὴ μορφολογικὴ ἐξέλιξη τοῦ ὀνόματος νὰ ἦταν *Νικήσιανή (κώμη)*, πού εἶναι μεταγραφὴ τοῦ λατινικοῦ τύπου *vici* *Nicaensis*⁵, καὶ ἀργότερα ἀπὸ σύγχυση πιθανῶς μὲ τὴ φωνητικὰ ὅμοια σλαβικὴ κατάληξη -jani ἔγινε *Νικήσιανι* καὶ σὲ συνέχεια *Νικήσιανη*: *Nikea*(*vici* *Nicaensis*)/*Νικήσιανή (κώμη)*)/*Νικήσιανι*)/*Νικήσιανη*. Αὐτὴ ὁμως εἶναι μιὰ ἀπλὴ σκέψη μας. Τὴν ὀριστικὴ ἀπάντησι στὸ θέμα αὐτὸ θὰ τὴ δώσουν οἱ γλωσσολόγοι.

Τὴν ταύτιση πάντως τῶν δυὸ τοπωνυμίων ἐνισχύουν καὶ ἄλλες ἐνδείξεις. Μιὰ τέτοια ἐνδειξὴ ἀποτελεῖ τὸ γεγονός ὅτι ἡ Νικήσιανη δὲ βρίσκεται μακριὰ ἀπὸ τὸ χωριὸ Κοκκινόγεια, ὥστε νὰ θεωρηθεῖ ἀπίθανη ἡ συμμετοχὴ τῶν κατοίκων τῆς κώμης Νίκης στὴν ἀνάθεσι πού κάνουν, μαζὶ μὲ τοὺς κατοίκους τριῶν ἄλλων γειτονικῶν κωμῶν, στὸ ἐκεῖ ἱερὸ τῆς Γαζωρίας Ἀρτεμης. Ἴσχυρὴ ἐπίσης ἐνδειξὴ ἀποτελεῖ τὸ γεγονός ὅτι ἡ τοπογραφικὴ

1. Βλ. A. S a l a č, Inscriptions du Pangée, de la région Drama-Cavalla et de Philppes, BCH 47(1923)64-69, ἀρ. 24.

2. Πρβ. Σ τ ε φ. Β υ ζ. στή λ. «Νίκαια... Ὁ πολίτης Νικαιεὺς καὶ Νικαιεὺς διχῶς...».

3. Πρβ. τὴ *Nikea* (*Nicae*) τῆς Θράκης —κοντὰ στὴν Ἀδριανούπολη—, κτίσμα τοῦ Μ. Κωνσταντίνου (D e r K l e i n e - P a u l y, Lexikon der Antike, IV, 101).

4. Ὁ P. L e m e r l e, Philppes et la Macédoine orientale à l'époque chretienne et byzantine, Paris 1945, σ. 276, προτείνει —μὲ δισταγμὸ— τὴν ταύτιση τῆς Νικήσιανης μὲ τὴν *Αἰκισίανη*, πού ἀναφέρεται σὲ ἐκκλησιαστικὸ ἔγγραφο τοῦ 1600. Ἡ ταύτιση ὁμως αὐτὴ φαίνεται πιθανή, μόνο ἂν δεχτοῦμε ὅτι πρόκειται γιὰ λάθος τοῦ χειρόγραφου ἢ γιὰ ἐσφαλμένη ἀνάγνωσθί του, ἐφόσον τὸ ἀρχικὸ γράμμα Ν δὲν εἶναι ἀπίθανο νὰ διαβαστεῖ ὡς Αἰ.

5. Πρβ. τὸ ἔθνικὸ Φιλίππησιοι πού προῆλθε ἀπὸ τὸ λατινικὸ τύπο *Philippenses* ἢ *Philippienses*, βλ. Δ. Σ α μ σ ἄ ρ η, Ὁ ἐξελληνισμὸς τῆς Θράκης κατὰ τὴν ἐλληνικὴ καὶ ρωμαϊκὴ ἀρχαιότητα, Θεσσαλονίκη 1980, σ. 265.

Έρευνα έχει αποδείξει την ύπαρξη άρχαιου οικισμού σέ απόσταση λίγων μόνο χιλιομέτρων από τή Νικήσιανη¹.

Ἡ Ἰδρυση ἢ ἀπλή ὀνοματοθεσία τῆς κόμης, ἄν κρίνουμε ἀπό τὸ γνωστὸ τύμβο τῆς Νικήσιανης ποῦ χρονολογεῖται στὴν ἐποχὴ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου² κι ἀπὸ τὴν ἰδιαίτερη συμπάθεια τῶν Μακεδόνων πρὸς τὸ ὄνομα Νίκη (ὡς τοπωνύμιο καὶ ἀνθρωπωνύμιο)³, πιστεύουμε ὅτι πρέπει νὰ σχετιστεῖ μὲ τὴ μακεδονικὴ κατάκτηση τῆς περιοχῆς καὶ μὲ τὴν ἀνάμνηση κάποιας νίκης τῶν Μακεδόνων. Ἡ νίκη αὐτὴ, ὅπως εἶναι φυσικὸ, προϋποθέτει κάποια μάχη τοὺς πιθανῶς μὲ τοὺς γτόπιους κατοίκους τῆς περιοχῆς. Καὶ τέτοιες μάχες ἔγιναν στὴν ἐποχὴ τοῦ Φιλίππου Β' γιὰ τὴν ὑποταγὴ τῶν θρακικῶν φυλῶν καὶ τὴ διεΐσδυση τῶν Μακεδόνων στὴν ἐνδοχώρα⁴ ἢ ἀκόμη στὴν ἐποχὴ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου γιὰ τὴν ἐδραίωση τῆς μακεδονικῆς ἐξουσίας⁵. Ἐπομένως εἶναι πολὺ πιθανὸ ὅτι ἡ κόμη Νίκη ἰδρύθηκε ἢ μετονομάστηκε ἔτσι — ἄν ὕπῆρχε στὴ θέση τῆς ἀρχαιότερη — ἀπὸ τὸ Φίλιππο Β' ἢ τὸ Μ. Ἀλέξανδρο. Ἐξάλλου ἡ ἰδρυση ἢ ἀπλή ὀνοματοθεσία τῆς κόμης ἀπὸ τοὺς Μακεδόνες θὰ μπορούσε ἀκόμη νὰ τοποθετηθεῖ καὶ μέσα στὰ πλαίσια τοῦ γενικότερου ἐνδιαφέροντός τοὺς γιὰ τὴ στρατηγικὴ καὶ οἰκονομικὴ σημασία τῆς θέσης τῆς. Πραγματικὰ ἡ κόμη βρισκόταν πᾶνω σ' ἓνα πολὺ σπουδαῖο σταυροδρόμι, ἀπὸ ὅπου περνοῦσε ὁ δρόμος Ἀμφίπολης-Φιλίππων, καθὼς καὶ ἡ λεγόμενη «ἄνω ὁδός», ποῦ ὄδηγοῦσε ἀπὸ τὴν πιερτικὴ παραλία στὸ ἔσωτερικὸ⁶. Ἐπιπλέον ἀσκοῦσε ἔλεγχο σὲ ὀλόκληρὴν τὴν πεδιάδα τῶν Φι-

1. Βλ. Δ. Σ α μ σ ά ρ η, Ἱστορικὴ γεωγραφία τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 182-183.

2. Βλ. Δ. Λ α ζ α ρ ἰ δ η, Ἀνασκαφὴ τύμβου Νικήσιανης, ΠΑΕ 1959, 47-48. 1960, 74-75. 1961, 68. 1962, 47. 1963, 80. ΑΔ 16(1960), Χρονικά, Β³, 218. 17(1961/62), Χρονικά Β', 244. 18(1963), Χρονικά Β³, 257. 19(1964), Χρονικά, Β³, 374. Ἐργον 1959, 44-46. 1960, 77-80. ΒСН 1, 72-73. 1962, 65-67. 1963, 49-50. ΒСН 84(1960), Chronique, 799-800. 85(1961) 825-826. 86(1962) 824. 87(1963) 814-815. 88 (1964) 791. D. L a z a r i d i s, Fouilles dans la région du Pangée, «Actes du VIIIe Congrès Intern. d'Archéologie Classique (Paris 1963): Le rayonnement des civilisations grecque et romaine sur les cultures périphériques», Paris 1965, σ. 297-298.

3. Πρβ. τὴ μακεδονικὴ *Νίκαια* (Nicaea) τῆς Λυγκηστίδας, κτίσμα πιθανῶς τοῦ Φιλίππου Β' (N. G. H a m m o n d, A History of Macedonia, I, Oxford 1972, σ. 39, 42), τὴ *Νίκαια* ποῦ ἱδρῦσε ὁ Μ. Ἀλέξανδρος στὸ Ἀφγανιστάν (I u s t. XII, 8, 8), τὴ *Νίκαια* τῆς Ἰνδίας, κτίσμα τοῦ ἰδίου βασιλιᾶ ('Α ρ ρ. Ἀνάβ. V, 19, 4. C u r t. IX, 1, 6. 3, 23), τὴ *Νίκαια* τῆς Βιθυνίας, ποῦ μετονομάστηκε ἔτσι ἀπὸ τὸ Λυσίμαχος (Σ τ ε φ. Β υ ζ. στή λ.), καὶ τὸ *Νικηφόριον*, κτίσμα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἢ τοῦ Σελεύκου Α' (D e r K l e i n e - P a u l y, IV, 93-94). Πρβ. ἐπίσης τὰ μακεδονικὰ ἀνθρωπωνύμια Ἀνδρό-νικος, Βερε-νίκη, Θεσσαλο-νίκη, Λα-νίκη, Νικαία, Νικάνωρ, Νικάνωρ, Νικαρχίδης, Νικό-λαος, Νικό-μαχος, Νικό-στρατος, Πολυ-νείκης καὶ Στρατο-νίκη (O. H o f f m a n n, Die Makedonen, ihre Sprache und ihr Volkstum, Göttingen 1906, σ. 14, 137, 176, 180, 188, 192, 199, 211, 215, 217, 219-221. H. B e r n e, Das Alexanderreich auf prosopographischer Grundlage, II, München 1926, σ. 39-40, 105, 179-180, 231, 274-280, 325, 364).

4. Βλ. P. C o l l a r t, Philippes, ville de Macédoine depuis ses origines jusqu'à la fin de l'époque romaine, Paris 1937, σ. 152-156.

5. Πρβ. D. L a z a r i d i s, ὀ.π., σ. 297, ὁ ὅποιος ὑποθέτει ὅτι ὁ τύμβος τῆς Νικήσιανης πρέπει νὰ ἔχει σχέση μὲ κάποια μάχη ποῦ ἔγινε ἐκεῖ.

6. Βλ. Δ. Σ α μ σ ά ρ η, Τὸ ὀδικὸ δίκτυο τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα χρόνια ὡς τὴ ρωμαϊκὴ κατάκτηση, «Μακεδονικά» 14(1974)129-131, 134. Ἀπὸ τὴν

λίπων καὶ στὴν περιοχή τῆς ὑπῆρχαν τὰ πλούσια μεταλλεῖα τοῦ Παγγαίου¹, ποὺ εἶναι γνωστὸ ὅτι τὰ ἐκμεταλλεύτηκαν οἱ Μακεδόνες, ἰδίως στὴν ἐποχὴ τοῦ Φιλίππου Β'. Κατὰ τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχὴ, ἡ κόμη ὑπαγόταν στὴ ρωμαϊκὴ ἀποικία τῶν Φιλίππων καὶ πιθανῶς νὰ εἶχαν ἐγκατασταθεῖ ἐδῶ Ρωμαῖοι ἀποικοί, ὅπως δείχνει μιὰ ἐπιτύμβια λατινικὴ ἐπιγραφή ποὺ βρέθηκε στὴ Νικήσιανη².

¹Εταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Κ. ΣΑΜΣΑΡΗΣ

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΝΑΟΥΣ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

Στὸ τρίτο μέρος τοῦ βιβλίου τοῦ «Ἱστορία τῆς Βεροίας» ὁ κ. Γ. Χιονίδης ἀφιερώνει τὸ τρίτο κεφάλαιο στὰ μοναστήρια καὶ τὶς ἐκκλησίες τῆς περιοχῆς τῆς Βεροίας³. Ὁ κατάλογος τῶν μνημείων ποὺ παραθέτει καὶ οἱ πληροφορίες ποὺ συγκεντρώνει γιὰ τὸ καθένα χωριστὰ ἀποτελοῦν μιὰν ἀξιοπρόσκεκτη προσπάθεια ποὺ ἀνοίγει οδυσιαστικὰ τὸ δρόμο γιὰ τὴ μελέτη τῆς βυζαντινῆς καὶ μεταβυζαντινῆς Βεροίας στὸν τομέα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ ζωγραφικῆς.

Ἐδῶ θὰ προσπαθήσουμε μὲ σύντομο τρόπο νὰ συμπληρώσουμε τὸν κατάλογο τοῦ κ. Γ. Χιονίδη μὲ στοιχεῖα ποὺ κυρίως μᾶς δίνουν τὰ ἴδια τὰ μνημεῖα, ὥστε νὰ διευρυνθεῖ ἡ γνώση μας στὸν τομέα αὐτὸ καὶ νὰ βοηθηθοῦν οἱ μελετητὲς ποὺ θὰ θελήσουν ν' ἀσχοληθοῦν μὲ τὰ μνημεῖα ποὺ διατηρήθηκαν ὡς σήμερα.

Στὴ σ. 172 τοῦ βιβλίου τοῦ ὁ κ. Γ. Χιονίδης δημοσιεύει τὸ τέλος τοῦ ἐντύπου «Κανονισμὸς τῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθοδόξου Κοινότητος Βεροίας», ὅπου ἀναφέρονται οἱ ἐνορίες ὅπως ἦταν διαρθρωμένες στὰ 1912 καὶ οἱ ναοὶ τῆς κάθε ἐνορίας. Μὲ βάση αὐτὸν τὸν κατάλογο θὰ παραθεθῶν ἐδῶ οἱ πρόσθετες πληροφορίες γιὰ τοὺς ναοὺς. Γιὰ ὅσους ἀπὸ αὐτοὺς οἱ πληροφορίες τοῦ κ. Γ. Χιονίδη θεωροῦνται ἐπαρκεῖς, θὰ σημειώνονται μόνον οἱ παραπομπὲς στὶς σελίδες τοῦ βιβλίου τοῦ.

¹Ενορία Μητροπόλεως

1) Παλιὰ Μητρόπολη⁴. Δὲν εἶναι σίγουρο ὅτι ἦταν ἀφιερωμένος στὴ μνήμη τῶν ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου.

2) Μητροπολιτικὸς Ναὸς Πέτρου καὶ Παύλου⁵.

κόμη αὐτὴ θὰ εἶχε περάσει καὶ ὁ Μ. Ἀλέξανδρος στὴν ἐκστρατεία τοῦ ἐναντίου τῶν Τριβαλλῶν (πρβ. Δ. Σαμσάρη, ὁ.π., σ. 134).

1. Κοντὰ τῆς βρίσκονταν καὶ τὰ περίφημα μεταλλεῖα τῆς Σκαπτῆς Ὑλης, γιὰ τὰ ὁποῖα βλ. Δ. Σαμσάρη, Ἱστορικὴ γεωγραφία, σ. 37-39.

2. Βλ. Α. Salač, ὁ.π., σ. 55, ἀρ. 11.

3. Γ. Χιονίδη, Ἱστορία τῆς Βεροίας, II, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 172-200, καὶ τοῦ Ἰδίου, Τρεῖς Κανονισμοὶ τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος τῆς Βεροίας κατὰ τὰ τέλη τῆς τουρκοκρατίας, «Μακεδονικά» 10(1970)97-141.

4. Ὁ.π., σ. 175-176, Ch. Mauro poulo u - Tsio umi, Verroia, στὴν ἐκδόση Du Mont Dokumente, «Alte Kirchen und Klöster Griechenlands», Köln 1972, σ. 127, καὶ Θ. Παπαζώτου, Τὸ ἔργο ἑνὸς ἀνώνυμου ζωγράφου στὴ Βεροία, «Μακεδονικά» 19(1979) 176 σημ. 1.

5. Γ. Χιονίδη, ὁ.π., σ. 194-195. Γιὰ μερικὰ νέα στοιχεῖα βλ. Θ. Παπαζώτου, ὁ.π., σ. 176 κ.έ. Ἀντίγραφα τῶν ἐπιγραφῶν τοῦ ναοῦ δημοσιεύει ὁ Ν. Μουτσόπου-